

บทที่ 7

เฉลยคำถามบทที่ 1 นามกิต्त

1. คำกิต्त หมายถึงการนำปัจจัยกิต्तเข้าไปประกอบท้ายธาตุ ทำให้ธาตุนั้นกลายเป็นศัพท์ คือนามศัพท์และกริยาศัพท์

หรือคำกิต्त หมายถึงคำชนิดหนึ่งที่มีการสร้างคำโดยวิธีนำปัจจัยกิต्तเข้าไปต่อท้ายธาตุ ทำให้ธาตุนั้นกลายเป็นนามศัพท์และกริยาศัพท์

คำกิต्तที่มีรูปวิเคราะหว่า กิตฺปฺจฺจฺเยน กิรฺตฺติ กิตฺโก แปลว่า(ศัพท์โค) ย่อมกระจาย ควฺยปัจจัยกิตฺก เหตุุนั้น (ศัพท์นั้น) ชื่อว่า กิตฺก

2. นามกิต्तและกริยากิต्त เหมือนกันและต่างกันดังนี้

ที่เหมือนกัน คือในการสร้างคำ คำนามกิต्तก็คื คำกริยากิต्तก็คื เป็นคำที่มาจากการนำปัจจัยกิตกเข้าไปต่อท้ายธาตุ ทำให้ธาตุนั้นกลายเป็นศัพท์ คือนามกิตฺก เช่น คมฺ + กิ - คติ (การไป) กริยากิตก เช่น คมฺ + ก - คต (ไปแล้ว) เป็นต้น

นอกจากที่เหมือนกันดังกล่าวมาแล้ว ยังมีที่เหมือนกันอีกอย่างหนึ่งคือ ศัพท์นามกิตกและศัพท์กริยากิตก เมื่อต้องการนำไปใช้ในประโยค ต้องนำไปแจก ควฺยวิภคตินามเสียก่อน จึงใช้ได้ ศัพท์นามกิตก เช่น นายก แจกควย สิ วิภคติที่ 1 เอกวฺจนะ แปลง สิ เป็น โส มีรูปเป็น นายโก (อันว่านายก) คมน แจกควย สิ วิภคติที่ 1 เอกวฺจนะ แปลง สิ เป็น • (อ้ง) มีรูปเป็น คมน(อันว่ากรไป) เป็นต้น ศัพท์กริยากิตก เช่น คต แจกควย สิ วิภคติที่ 1 เพศชาย มีรูปเป็น คโค(ไปแล้ว) มค เป็น มโค(ตายแล้ว) เมื่อนำเข้าประโยคได้รูปดังนี้ นายโก นคริ คโค แปลว่า อันว่านายก ไปแล้ว สูเมือง เป็นต้น ยกเว้นปัจจัย 3 ตัวในกริยากิตกคือ ชุน ทฺวา ทฺวาน ปัจจัยทั้ง 3 นี้ แจกวิภคตินามไม่ได้

ที่ต่างกันคือ คำนามกิต्तก จักอยู่ในชนิดคำนามและคำคุณนาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากริยานาม คือคำนามที่สร้างมาจากคำกริยา คำนามกิต्तกที่ทำหน้าที่เป็นคำนาม เช่น คติ(การไป) คมน(การไป) การ(การทำ) มร(ความตาย) เจตนา(ความนึก) ที่เป็นคำคุณนาม เช่น ทูวิช(ผู้เกิดสองครั้ง) การก(ผู้ทำ) ทายก(ผู้ให้) โสตา(ผู้ฟัง) วิญญู(ผู้รู้วิเศษ) เป็นต้น

คำกริยาภิติก เป็นชนิดของคำกริยา ทำหน้าที่เป็นกริยาช่วยบ้าง เช่น นโร กุมมัม กโรนโต ชนั ลภติ (อันว่าคน ทำอยู่ ซึ่งการงาน ย่อมได้ ซึ่งทรัพย์) ทำหน้าที่เป็นกริยาแท้คือกริยาสำคัญ เช่น โส คามิ คุโต (อันว่าเขา ไปแล้ว สูหมุขาน) เป็นต้น

3. สาขนะ คือรูปศัพท์ที่สำเร็จมาจากการตั้งวิเคราะห์ เช่น วิหค, สววก, เป็นต้น สาขนะมี 7 ชนิดคือ

1. กัตตุสาขนะ	2. กัมมสาขนะ
3. ภาวสาขนะ	4. กรณสาขนะ
5. สัมปทานสาขนะ	6. อปาทานสาขนะ
7. อธิกรณสาขนะ	

4. สาขนะกับรูปวิเคราะห์ ต่างกันดังนี้

สาขนะ คือรูปศัพท์ที่สำเร็จมาจากการตั้งวิเคราะห์ เรียกสาขนะอีกอย่างหนึ่งว่า นามกิต्तก นั่นเอง เช่น ลิกฺขก(ผู้เรียน) คติ (การไป) เป็นต้น

รูปวิเคราะห์ คือรูปที่แยกออกมาตั้งวิเคราะห์ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รูปสาขนะ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ รูปวิเคราะห์ คือการแยกหรือกระจายศัพท์ออกให้เห็นส่วนต่าง ๆ ของศัพท์ที่เป็นสาขนะ เช่นรูปสาขนะว่า ลิกฺขก มาจากรูปวิเคราะห์ว่า ลิกฺขติ -ติ เมื่อรวมรูปวิเคราะห์และรูปสาขนะเข้าด้วยกัน ก็จะได้รูปดังนี้ ลิกฺขติ ลิกฺขโก แปลว่า (ผู้ใด) ย่อมศึกษา เหตุุนั้น (ผู้นั้น) ชื่อว่าผู้

ศึกษา(สิกฺขโลก) หรือรูปสาธนะว่า คติ มาจากรูปวิเคราะห์ว่า คุจฺจนฺตฺติ-
 เอตุตฺตาคิ(อันว่าชนทั้งหลาย ย่อมไปในที่นั้น) เมื่อรวมทั้งรูปวิเคราะห์และสาธนะ
 เขาควยกัน เป็น คุจฺจนฺตฺติ เอตุตฺตาคิ คติ แปลว่า อันว่าชนทั้งหลาย ย่อมไป ในที่
 นั้น เหตุนั้น ที่นั้น ชื่อว่า คติ

5. คำว่ารูปในนามกิตก หมายถึงรูปวิเคราะห์นั้นเพียง รูปวิเคราะห์
 มี 3 อย่างคือ

1. กัทฺตฺตฺรูป

2. กัมมรูป

3. ภาวรูป

รู้ว่า เป็นรูปนั้นๆ โดยถือหลักดังนี้

1. กัทฺตฺตฺรูป มีรูปกริยาอาชยาคในรูปวิเคราะห์เป็นกัทฺตฺตฺวาจก
 หรือ เหตุกัทฺตฺตฺวาจก เช่น สิกฺขติ(ยอมศึกษา) ภวติ(ยอมเป็น) คุจฺจนฺตฺติ(ยอมไป)
 เป็นต้น นี้เป็นรูปกริยาอาชยาคที่เป็นกัทฺตฺตฺวาจก ส่วนที่เป็นเหตุกัทฺตฺตฺวาจก เช่น
 สิกฺขฺวาเปติ (ยอมให้ศึกษา) ภวาเปติ(ยอมให้เป็นไป) คุจฺจนฺตฺติ(ยอมให้ไป)
 เป็นต้น

2. กัมมรูป มีรูปกริยาอาชยาคในรูปวิเคราะห์เป็นกัมมวาจก
 หรือ เหตุกัมมวาจก ที่เป็นกัมมวาจก เช่น สิกฺขิยเต(อันเขาศึกษา) คุจฺจนฺตฺติ
 (อันเขาย่อมไป) เป็นต้น ที่เป็นเหตุกัมมวาจก เช่น สิกฺขาปิยเต(อันเขายอม-
 ให้ศึกษาอยู่) คุจฺจนฺตฺติ(อันเขายอมให้ไปอยู่) เป็นต้น

3. ภาวรูป มีรูปกริยาอาชยาคในรูปวิเคราะห์เป็นภาววาจก
 เช่น คุจฺจนฺตฺติ(อันเขาย่อมไป) อย่าลืมว่ารูปวิเคราะห์ในภาวรูป นอกจาก
 เป็นรูปกริยาอาชยาคแล้ว ยังสามารถเป็นรูปนามกิตกและกิริยาภิคกได้ควย
 รูปนามกิตก เช่น คมนํ คมนํ(การไป ชื่อว่าการไป) รูปกิริยาภิคก เช่น
 คณฺทพฺพนฺตฺติ คมนํ(อันเขา พึ่งไป ชื่อว่า คมนะ-การไป)

6. สาขนะทั้ง 7 จัดเป็นรูปใดดังนี้

1. กัทฺตสาขนะ เป็นกัทฺตรูปอย่างเดียว
2. กัมมสาขนะ เป็นกัทฺตรูปและกัมมรูป
3. ภาวสาขนะ เป็นภาวรูป
4. กรณสาขนะ เป็นกัทฺตรูปและกัมมรูป
5. สัมปทานสาขนะ เป็นกัทฺตรูปและกัมมรูป
6. อปทานสาขนะ เป็นกัทฺตรูปอย่างเดียว
7. อธิกรณสาขนะ เป็นกัทฺตรูปและกัมมรูป

สรุปได้ดังนี้ สาขนะที่เป็นกัทฺตรูปอย่างเดียว ได้แก่กัทฺตสาขนะ และอปทานสาขนะ สาขนะที่เป็นไค้ทั้ง 2 รูปคือกัทฺตรูปและกัมมรูป ได้แก่ กัมมสาขนะ กรณสาขนะ สัมปทานสาขนะ และอธิกรณสาขนะ ส่วนภาวสาขนะ เป็นภาวรูปอย่างเดียว

7. ปัจจัยนามกติกามี 14 ตัว แบ่งเป็นหมวดหมู่ดังนี้

1. กติกปัจจัย มีปัจจัย 5 ตัวคือ กุ วิ ฌ ฏ ฐ ทำหน้าที่เป็นกัทฺตรูป เป็นไค้ทุกสาขนะ
2. กิจปัจจัย มีปัจจัย 2 ตัวคือ ช ญ ทำหน้าที่เป็นกัมมรูปและภาวรูป เป็นไค้ 2 สาขนะคือ กัมมสาขนะและภาวสาขนะ
3. กติกกิจปัจจัย มีปัจจัย 7 ตัวคือ อ อิ ฌ เทว ทิ ฑู ษ เป็นไค้ 3 รูปคือ กัทฺตรูป กัมมรูป และภาวรูปและเป็นไค้ทุกสาขนะ

8. ปัจจัยที่ลงท้ายธาตุแล้ว นิยมให้ลบบพยัญชนะที่สุกธาตุ มีดังนี้

- กุ วิ ปัจจัย เช่น วิหค(ผู้ไปในอากาศ) ทูริช(ผู้เกิดสองครั้ง) ฯลฯ
- ฑู ปัจจัย เช่น กฑูคา(ผู้ทำ) วฑูคา(ผู้กล่าว) ชฑูคา(ผู้ชก) ฯลฯ
- ฐู ปัจจัย เช่น วิญญู(ผู้รู้พิเศษ) ปารุฑู(ผู้ไปถึงฝั่ง) ฯลฯ
- ติ ปัจจัย เช่น คติ(การไป) มติ(ความรู้) ชาติ(การเกิด) ฯลฯ

9. ปัจจัยที่ลงท้ายรากแล้ว นิยมให้พยัญชนะสระกันรากเป็นรูปต่างๆดังนี้
 ฌ ปัจจัย เช่น การี(ผู้ทำ) จารี(ผู้ประพฤติ) โภคี(ผู้กิน) ฯลฯ
 ฌว ปัจจัย เช่น นายก(ผู้นำ) สาวก(ผู้ฟัง) การก(ผู้ทำ) ฯลฯ
 ฑ ปัจจัย เช่น โสตา(ผู้ฟัง) เนตา(ผู้นำไป) เสตา(ผู้อน) ฯลฯ
 ฌย ปัจจัย เช่น การิย(อันเขาฟังทำ) จาริย(อันเขาฟังประพฤติ) ฯลฯ
 ฌ ปัจจัย เช่น โทส(การประทุษร้าย) เลช(การเขียน) ฯลฯ
 ฌ์ ปัจจัย เช่น เชฌ์(เพื่อชนะ) กาท์(เพื่อทำ) ฯลฯ
 ฌุ ปัจจัย เช่น เลชน(การเขียน) วาสน(การอยู่) โภชน(ความโกรธ)

10. สโรธ แปลว่าผู้เกิดจากสระ มาจาก สร(สระนำ) + ฌ(เกิด) +
 ฌวิ ปัจจัย

พหูพจน์จารี(ผู้ประพฤติตั้งพรหมโดยปกติ) มาจาก พหูพจน์(พหฺม) +
 ฌ(ประพฤติ) + ฌ ปัจจัย

นายก(ผู้นำ) มาจาก ฌ (นำ) > ย + ฌว > ออก

โสตา(ผู้ฟัง) มาจาก ส(ฟัง) + ฑ ปัจจัย

วิญญ(ผู้รู้แจ้งโดยปกติ) มาจาก วิ(แจ้ง) + ฌว(รู้) + ฌุ ปัจจัย

สุภร(อันเขาเลี้ยงโคโดยง่าย) มาจาก ส(ง่าย) + ภ(เลี้ยง) + ฌ

วิชฺชา(ความรู้) มาจาก วิ(รู้) + ฌย ปัจจัย

นย(นำไป) มาจาก ฌ(นำ) + ฌ ปัจจัย

มุณี(ผู้รู้) มาจาก ม(รู้) + ฌิ ปัจจัย

อาพาธ(เบียดเบียน) มาจาก อ(ทำ) + พ(เบียดเบียน) + ฌ

สงฆาร(ทำ) มาจาก ส(พร้อม) + ฌ(ทำ) + ฌ ปัจจัย

สติ(ความระลึก) มาจาก ส(ระลึก) + ฌิ ปัจจัย

มคติ(ความรู้) มาจาก ม(รู้) + ฌิ ปัจจัย

มรณ(ความตาย) มาจาก ม(ตาย) + ฌ > อณ

สมณ(ผู้สงบ) มาจาก ส(สงบ) + ฌ > อณ

สุปิน(ความหลับ) มาจาก ส(หลับ) + ฌิน

อาคนุตถ(ผู้มา) มาจาก อา(กลับความ) + คนุ(ไป) + ตถ
 กมฺม(อันเขาพึงทำ) มาจาก กร(ทำ) + มฺม
 กิจฺจ(อันเขาพึงทำ) มาจาก กร(ทำ) + จิจ
 วิริย(ความเพียร) มาจาก วร(พยายาม) + วิริย

เฉลยคำถามเรื่องกิริยาภิกถ์

1. กิริยาภิกถ์ คือคำที่สร้างขึ้นมาจากวิธีนำปัจจัยกิริยาภิกถ์ไปต่อท้ายธาตุ ทำให้ธาตุนั้นกลายเป็นศัพท์กิริยาภิกถ์ กิริยาภิกถ์ทำหน้าที่เป็นคำกริยา อาจเป็นกริยาช่วยหรือกริยาสำคัญในประโยคก็ได้ กิริยาภิกถ์มีชนิดเดียว
 2. ดูคำเฉลยเรื่องนามภิกถ์ ข้อ 2
 3. กิริยาภิกถ์ กับ กริยาอาชยาค เหมือนกันหรือต่างกัน ดังนี้
ที่เหมือนกัน คือมีวิธีการสร้างคำมาจากธาตุ ทำให้ธาตุนั้นเป็นคำกริยา และมีองค์ประกอบเหมือนกัน คือ วิภक्ति วจนะ กาล ธาตุ วาจก ปัจจัย สำหรับวิภक्ति กิริยาภิกถ์ ใช้วิภक्तिนาม กริยาอาชยาคใช้วิภक्तिกริยา ปัจจัยก็เช่นเดียวกัน คือ กิริยาภิกถ์ ใช้ปัจจัยกิริยาภิกถ์ กริยาอาชยาค ใช้ปัจจัยอาชยาค
 - นอกจากนั้นกิริยาภิกถ์ บางครั้งทำหน้าที่เป็นกริยาสำคัญเหมือนกริยาอาชยาค ในประโยค เช่น โส คามิ คโต (อันว่าเขา ไปแล้ว สูหมฺมาน)
 - ที่ต่างกัน คือ กิริยาภิกถ์ ไม่มีบท และบุรุษ เหมือนกริยาอาชยาค
 - กิริยาภิกถ์ ทำหน้าที่เป็นกริยาช่วย เช่น อหิ กมฺมิ กโรนโต ชนํ ลภติ แปลว่า อันว่าข้าพเจ้า ทำอยู่ซึ่งการงาน ย่อมได้ ซึ่งทรัพย์
 - กิริยาภิกถ์ ทำหน้าที่เป็นกริยาสำคัญ เช่น ทโย มาสา อติกฺกนฺตา แปลว่า อันว่าเดือนทั้งหลาย 3 ย่างไปแล้ว
4. ปัจจัยในกิริยาภิกถ์มี 10 ตัว แบ่งเป็น 3 หมวด แต่ละหมวดแสดงวาจก และกาล ดังนี้
 1. กิตปัจจัย มี 3 ตัวคือ อนุตถ คุวนฺตฺตุ ทาวี ลงแล้วแสดงกิตฺตุวาจก

และเหตุกัศุวจาก

2. กิจปัจจัย มี 2 ตัวคือ อนีย ทพฺพ ลงแล้วแสดงกัมมวจาก ภาว-
วจากและเหตุกัมมวจาก

3. กิตกปัจจัย มี 5 ตัวคือ มาน ต ชุน ทฺวา ทฺวาน ลงแล้วแสดง
โทษกวจาก ปัจจัยเหล่านี้แสดงกาลใดดังนี้

อนฺท มาน บอกปัจจุบัณกาล แปลว่า อยู่ เมื่อ

อนีย ทพฺพ บอกความจำเป็น แปลว่า ควร หิง

ทวนฺตุ ทาวี ต ชุน ทฺวา ทฺวาน บอกอดีตกาล แปลว่า แล้ว

5. อนฺท มาน ปัจจัย ถ้านำไปแจกเป็นเพศชาย ให้แจกด้วย อ
การันต์ เช่น กโรนฺโต สฺวนฺโต เป็นต้น ถ้าเป็นเพศหญิง ให้แจกด้วย อี
การันต์ เช่น กโรนฺตี สฺวนฺตี เป็นต้น ถ้าเป็นนปฺลกลิงค (ไม่ใช่เพศชาย หญิง)
ให้แจกด้วย อ การันต์ เช่น กโรนฺติ สฺวนฺติ เป็นต้น วิภคตินั้นก็แจกตามวิภคติ
นามตามการันต์นั้นๆ

6. กัณฑ์ที่ประกอบด้วย อนฺท มาน ปัจจัย ถ้าต้องการให้เป็นกัมมวจาก
ให้ลง อี อากมฺทายชาตุและลง ย ปัจจัยท้ายชาตุหลัง อี อากมฺ เช่น กรียมาโน
(อันเขาทำอยู่) ญฺชียมาโน (อันเขากินอยู่) วลียมาโน (อันเขาอาศัยอยู่) เป็นต้น

อนฺท ปัจจัย จัดอยู่ในหมวดกิตปัจจัย จัดเป็นกัมมวจากไม่ได้

7. ต ปัจจัย ถ้าประกอบด้วยชาตุที่มีความหมายเป็นอกัมมกิริยา
คือไม่เรียกหาตัวกรรม มีความหมายสมบูรณ์ หรือถ้าประธาน (ผู้ทำ) ทำเอง
ใช้กัศุวจาก เช่น คค (ไปแล้ว) พุทฺธ (รู้แล้ว) ถ้าประธานเป็นผู้ถูกทำ โดย
มีตัวกรรมทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคและกริยาคำนั้นเป็นสกรรมกริยา
(กริยาเรียกหากรรม) ใช้เป็นกรรมวจาก เช่น ฉินฺน (อันเขาคัดแล้ว) ภาสิท
(อันเขากล่าวแล้ว) เป็นต้น

8. กุร(ท่า) ประกอบด้วยปัจจัยเหล่านี้เป็นกัตตุวาจก มีรูปดังนี้
 อนุต เป็น กโรนุต
 ทวนุตุ เป็น กตุวา (ไม่ค่อยมีใช้)
 ทาวี เป็น กตุทาวี (")
 ท เป็น กต(ท่าแล้ว)

9. กโรนุต ประกอบด้วย กุร + โอ + อนุต

สุทวา ประกอบด้วย สุ + ทวนุตุ

ภูททาวี ประกอบด้วย ภู + ทาวี

วจนีย ประกอบด้วย วจุ + อนีย

กรณีย ประกอบด้วย กร + อนีย

เวทิตพฺพ ประกอบด้วย วท + ตพฺพ (ลง อี อากม ท้ายธาตุ)

ฦาทพฺพ ประกอบด้วย ฦา + ตพฺพ

วทมาน ประกอบด้วย วท + มาน

คต ประกอบด้วย คม + ท

มต ประกอบด้วย มร + ท

ปิต ประกอบด้วย ปา + ต (ลง อี อากม)

ปุณฺณ(เต็มแล้ว) ประกอบด้วย ปุร(เต็ม) + ท

พฺพฐ(รับแล้ว) ประกอบด้วย พฺฐ(รับ) + ท

ลพฺฐ(รับแล้ว) ประกอบด้วย ลภ(รับ) + ท

นิสฺสาย(อาศัยแล้ว) ประกอบด้วย นิ + สี(อาศัย) + ท

นิกฺคยฺห(ชมแล้ว) ประกอบด้วย นิ + คห(ถือเอา) + ท

ปฺคคยฺห(ยกย่องแล้ว) ประกอบด้วย ป + คห(ถือเอา) + ท

10. ปัจจัยในนามกัตกและกิริยากัตก ที่ใช้เป็นกริยาสำคัญในประโยค

ได้ มีดังนี้

บวบถิตถ์ มี ฦย ปัจจัยตัวเดียวใช้ทำหน้าที่เป็นกิริยากัตกได้ เช่น
 ประโยคว่า เต จ ภิกฺขุ คารยฺหา แปลว่า อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย อินฺทฺาน พึง-
 ก็เตียน

ภริยาภักดิ์ มี อนันย ทพ และ ค ปัจจัย เช่น
 อนันย เช่น กิจจํ เตน กรณีย (กิจ อันเขา ฟังท่า)
 ทพ เช่น ออาหาร เตน ภุชิตทพ (อาหาร อันเขา ฟังกิน)
 ค เช่น โส คามิ คโต (เขา ไปแล้วที่บ้าน)

เฉลยคำถามเรื่องกัมมชารยสมาส

1. กัมมชารยสมาส หมายถึงการย่อนามศัพท์ที่มีวิภक्तिและวจนะ
 เสมอกันทั้ง 2 บท บทหนึ่งเป็นคำนาม ทำหน้าที่เป็นประธาน อีกบทหนึ่งเป็น
 คุณนาม ทำหน้าที่เป็นคำขยาย หรือเป็นคุณนามทั้ง 2 บท มีบทอื่นเป็นประธาน
 เช่น นิล อูปปลิ = นิลูปปลิ (บัวเขียว ชื่อว่านิลปล) สกฺโต วิเสโส =
 สกฺตวิเสโส (สัตว์พิเศษ ชื่อว่าสัตว์พิเศษ) วโร จ อุกฺกโม จ = วโรกฺกโม
 (นโร) (คน ประเสริฐและเลิศ ชื่อว่า คนประเสริฐและเลิศ)

2. กัมมชารยสมาส แบ่งออกเป็น 6 ชนิดคือ

1. วิเสสนบุพพบท คือมีบทขยายคือบทคุณนามอยู่ข้างหน้า
 บทประธาน คือบทนามนามเรียงไว้ข้างหลัง ในรูปวิเคราะห์บทคุณนาม มี
 วิภक्ति วจนะเหมือนบทนามนาม เช่น มหฺนุโต ปฺริโส = มหาปฺริโส
 (บุรุษใหญ่ ชื่อว่ามหาบุรุษ)

2. วิเสสนุคฺครบท คือมีบทคุณนามอยู่ข้างหลัง บทประธานคือ
 นาม อยู่ข้างหน้า ในรูปวิเคราะห์บทคุณนาม ต้องมีวิภक्तिและวจนะเสมอกับ
 บทนามคือบทประธาน เช่น สกฺโต วิเสโส = สกฺตวิเสโส (สัตว์พิเศษ
 ชื่อว่า สัตว์พิเศษ)

3. วิเสสนินฺเดยบท คือมีบททั้ง 2 เป็นคำคุณศัพท์ เวลา
 แปลหาตัวประธานอันมาไซ ในรูปวิเคราะห์มีการเพิ่ม จ ศัพท์ท้ายคำคุณศัพท์
 ให้แปลว่า ควฺย, และ, ทั้ง เช่น นิลฺลจ ปิณฺณ จ = นิลปฺติ (บุปผ) (ดอกไม้
 เขียวควย เหลืองควย ชื่อว่าดอกไม้เขียวและเหลือง)

หรือ วโร จ อุกโม จ = วโรกโม (นโร) (คน ประเสริฐด้วย
วิเศษด้วย ชื่อว่า คนประเสริฐและวิเศษ)

4. วิเสสโนพบท คือมีบทอุปมา บทอุปมา มี อิว ศัพท์ แปลว่า
เพียงตั้ง อยู่ข้างหน้า ข้างหลังบางในรูปวิเคราะห์ ในบทสมาสของกติก อิว ศัพท์
ทิ้งเสีย อิว ศัพท์อยู่ข้างหน้า เช่น จบุโท อิว มุชฺ = จบุมุชฺ (หน้าเพียงตั้ง
พระจันทร์ ชื่อว่าจันมุช) อิว ศัพท์อยู่ข้างหลัง เช่น ญาณ จกฺข อิว =
ญาณจกฺข (ญาณเพียงตั้งจักขุ ชื่อว่า ญาณจักขุ)

5. สัมภาวนนุพบท คือในรูปวิเคราะห์มีคำว่า อิติ แปลว่า "ว่า"
หลังบทหน้า บทหลังเป็นคำประธาน ในบทสมาสกติก อิติ ทิ้งเสีย เช่น ชกฺติโย-
(อห) อิติ มาโน = ชกฺติยามาโน (มานะว่าเราเป็นกษัตริย์ ชื่อว่าชกฺติยามานะ)

6. อวชารณนุพบท คือมีบททั้ง 2 เป็นคำนามนาม และมีคำว่า
เอว ศัพท์ แปลว่า คือ อยู่ท้ายคำหน้าในรูปวิเคราะห์ พอทำเป็นบทสมาส กติก
เอว ศัพท์ทิ้งเสีย เช่น พุทฺโธ เอว รตนํ = พุทฺธรตนํ (รตนะคือพระพุทธเจ้า
ชื่อว่าพุทฺธรตนะ)

3. กัมมชารยสมาส เป็นได้ทั้งสมาสนามและสมาสคุณนาม

ที่เป็นสมาสนาม หมายความว่า มีคำนามทำหน้าที่เป็นประธานอยู่คำหนึ่ง
มีบทขยายอยู่ข้างหน้า หรืออยู่ข้างหลังคำหนึ่ง และมีคำนามทั้งสองคำก็ได้ เช่น
มหาปฺริส, สกฺตวิเสส, จบุมุช, เป็นต้น

ที่เป็นสมาสคุณนาม หมายความว่า คำทั้ง 2 เป็นคำขยาย ต้องหาคำนาม
ที่มีความหมายสอดคล้องกันมาเป็นคำประธาน เช่น นิลบีคฺ (บุปฺ) แปลว่า
คอกไม้สีเขียวและเหลือง หรือ สงฺขปณฺทรฺ (ซีรุ) แปลว่า น่านมขาวเพียงตั้ง
สังข์ เป็นต้น

4. กัมมชารยสมาสที่เป็นนาม ได้แก่ วิเสสนนุพบท, วิเสสนนุพบท,
สัมภาวนนุพบท และ อวชารณนุพบท เพราะวาचनिकของกัมมชารยสมาสเหล่านี้
มีคำนามทำหน้าที่เป็นประธานอยู่ในสมาสเหล่านี้ เช่น สกฺตวิเสโส (สัตว์วิเศษ)

หรือ พุทฺธรตนฺ (รตนคือพระพุทฺธเจ้า) เป็นต้น

สำหรับวิเศษโนภยบท เป็นไค้เฉพาะสมาสคุณ เพราะในสมาสมีค่าคุณศัพท์ทั้ง 2 คำ เช่น อนุชวธิร แปลว่าทั้งบอกทั้งหนวก เป็นต้น

5. กัมมชารยสมาสที่เป็นนาม ทำหน้าที่เป็นตัวประธานในบทวิเคราะห์และบทสมาส เช่น นิจฺจปฺปลิ (คอกบัวสีเขียว) ชุกฺคิยมาโน (มานะว่าเราเป็นกษัตริย์) เป็นต้น

ที่เป็นคุณนาม ยึดถือบทวิเคราะห์และบทสมาส เป็นค่าคุณศัพท์ทั้งสองคำ หากอ่านนามอื่นมาเป็นตัวประธาน เช่น วโร จ อุตฺตโม จ - วโรอุตฺตโม (นโร) แปลว่า คนประเสริฐด้วย วิเศษด้วย ชื่อว่าคนประเสริฐและวิเศษ หรือ คำหน้าเป็นค่านามมีค่าเปรียบเทียบอยู่ด้วย (อิ ว ศัพท์) คำหลังเป็นค่าคุณศัพท์ เช่น สงฺขปฺนฺตฺริ (ชีรี) น่านมชาวเหมือนคังสังข์ เป็นต้น

6. สัมภวานนุพพบท มีหลักสังเกตคือ ในบทวิเคราะห์ประกอบด้วย อิติ ศัพท์ แปลว่า "ว่า" บทหลังเป็นตัวประธาน ในบทสมาสไม่มี อิติ ศัพท์อยู่ มีเป็นค่านามทั้งสองคำเท่านั้น เช่น

ชุกฺคิโย (อิห) อิติ มาโน = ชุกฺคิยมาโน แปลว่ามานะว่าเราเป็นกษัตริย์ เป็นต้น

ส่วนอวชารณนุพพบท ในบทวิเคราะห์ มี เหว ศัพท์ แปลว่า "คือ" อยู่ท้ายคำแรก ในบทสมาสไม่มี เหว ศัพท์ มีเฉพาะค่านามทั้งสองคำ เช่น ปญฺญา เหว อภาภา = ปญฺญาภา แปลว่าแสงสว่างคือปัญญา ชื่อว่าแสงสว่างคือปัญญา เป็นต้น

7. กัมมชารยสมาสที่มีบทหน้าเป็นประธาน มี วิเศษนุคฺคฺรบท เช่น สกฺโค วิเสโส = สกฺควิเสโส แปลว่าสัควิเศษ ชื่อว่าสัควิเศษ วิเศษโนภยบท เช่น นโร สิทฺโ อิว = นรสิโท แปลว่า คนเพียงคังสีหะ เป็นต้น

กัมมชารยสมาส ที่มีบทหลังเป็นประธาน มีดังนี้

- วิเสสนบุพพบท เช่น นีล จุปปลิ=นิลุปปลิ (บัวเขียว ชื่อว่านิลุปปล)
- วิเสสโนปมบท เช่น จนโท อิว มุขิ = จนุมุขิ (หน้าเพียงคิงพระจันทร์ ชื่อว่า จันมุข)
- สัมภวานบุพพบท เช่น สมโณ (อหิ) อิติ สญญา = สมณสญญา (สัญญาว่าเราเป็นสมณะ ชื่อว่าสมณสัญญา)
- อวูธารณบุพพบท เช่น พุทฺโธ เอว รกนํ = พุทฺธรกนํ (รกนาคือพระพุทธรูปเจา ชื่อว่าพุทธรกนาค)

๘. บทวิเคราะห์ของสมาสต่างๆ มีชื่อเรียกว่าอนุบท แปลว่าบทเล็ก เรียงไว้หน้าบทสมาส ที่เรียกว่าบทปลง

อนุบทมี 2 ชนิดคือ

1. บุพพบท คือ บทหน้า
2. อุกฺตรบท คือ บทหลัง

ตัวอย่าง เช่น มหนฺโต ปุริโส = มหาปุริโส แปลว่า บรมใหญ่ ชื่อว่า บรมใหญ่ มหนฺโต เป็นบุพพบทคือบทหน้า ปุริโส เป็นอุกฺตรบทคือบทหลัง

๙. บัญญัติปราสาท เป็นสมาสต่างๆ ดังนี้

1. ถ้าแปลว่า บัญญาเพียงคิงปราสาท เป็นวิเสสโนปมบท กัมมชารยสมาส โดยการตั้งวิเคราะห์ว่า บัญญา ปราสาท อิว = บัญญาปราสาท (บัญญัติเพียงคิงปราสาท ชื่อว่าบัญญัติปราสาท)

2. ถ้าแปลว่า ปราสาทแห่งความรู้ เป็นฉัฎฐีตีปฺปฐีสสมาส ตั้งวิเคราะห์ว่า บัญญา ปราสาท = บัญญาปราสาท (ปราสาทแห่งความรู้ ชื่อว่าบัญญัติปราสาท)

บัญญัติปฐุโขโต เป็นสมาสต่างๆ ดังนี้

1. ถ้าแปลว่า ประทีปคือปัญญา เป็นอวชารณพพบท กัมมชารยสมาส ทั้งวิเคราะห์ไค้คั้งนี้ ปัญญา เอว ปชุโขโต = ปัญญาปชุโขโต(ประทีปคือปัญญา-ชื่อว่าประทีปคือปัญญา)

2. ถ้าแปลว่า ปัญญาเพียงคั้งประทีป เป็นวิเสสโนปมบท กัมมชารย-สมาส ในลักษณะมีอุปมาอยู่ข้างหลัง ที่เรียกว่า อุปมานุคตรมทคั้งวิเคราะห์ว่า ปัญญา ปชุโขโต อิว = ปัญญาปชุโขโต(ปัญญาเพียงคั้งประทีป ชื่อว่าปัญญาเพียงคั้งประทีป)

3. ถ้าแปลว่า แสงสว่างปัญญา เป็นฉัญฐีคัพปริสสมาส ทั้งวิเคราะห์ไค้คั้งนี้ ปัญญา ย ปชุโขโต = ปัญญาปชุโขโต(แสงสว่างแห่งปัญญา ชื่อว่าแสง-สว่างแห่งปัญญา)

10. ปัญญาชน แปลว่า ทรัพยคือปัญญา เป็นอวชารณพพบท กัมมชารยสมาส ทั้งวิเคราะห์คั้งนี้ ปัญญา เอว ชน = ปัญญาชน(ทรัพย-คือปัญญา ชื่อว่าทรัพยคือปัญญา)

พุทธสีโห แปลว่า พระพุทธเจ้าเพียงคั้งสีหะ เป็นวิเสสโน-ปมบท กัมมชารยสมาส ทั้งวิเคราะห์ไค้คั้งนี้

พุทธโห สีโห อิว = พุทธสีโห (พระพุทธเจ้าเพียงคั้งสีหะ ชื่อว่าพระพุทธเจ้าเพียงคั้งสีหะ)

ทัญชงโย แปลว่า แข็งยาว เป็นวิเสสนพพบท กัมมชารย-สมาส ทั้งวิเคราะห์ว่า

ทีโย ชงโย = ทัญชงโย (แข้งยาว ชื่อว่าแข้งยาว)

สุรสีโห แปลว่า สีหะกล้า เป็นวิเสสนพพบท กัมมชารย-สมาส ทั้งวิเคราะห์คั้งนี้

สุโร สีโห = สุรสีโห(สีหะกล้า ชื่อว่าสีหะกล้า)

สารีปุกุเตโร แปลว่า พระเดระคือพระสารีบุตร ทั้งวิเคราะห์ว่า

สารีปุกุโต เอว เตโร = สารีปุกุเตโร (พระเดระชื่อว่า

พระสารีบุตร (ชื่อว่าพระสารีบุตรเถระ)

สุกรเบโท แปลว่า เปรตเพียงคังสุกร เป็นวิเสสโนปพพท กัมม-
ชารยสมาส คังวิเคราะหว่า

สุกรโร อิว เบโท = สุกรเบโท (เปรตเพียงคังสุกร ชื่อว่าสุกรเบค)

ปริสสทุโท แปลว่า เสี่ยงว่าเป็นบริษัท เป็นสัมภาวนุพพท กัมมชารย-
สมาส คังวิเคราะหว่า

ปริโส (อหิ) อิติ สทุโท = ปริสสทุโท (เสี่ยงว่าเราเป็นบริษัท
ชื่อว่าปริสสัททะ)

สททสญญา แปลว่าสัญญาของเสียง เป็นฉฎฐีคัพปริสสมาส คัง
วิเคราะหว่า

สททสฺส สญญา = สททสญญา (สัญญาของเสียง ชื่อว่าสัททสญญา)

เทวราชา แปลว่าพระราชาคือเทวคาค เป็นอวชารณุพพท กัมม-
ชารยสมาส คังวิเคราะหว่า

เทโว เอว ราชา = เทวราชา (พระราชาคือเทวคาค ชื่อว่า
เทวราชา)

เฉลยคำถามเรื่องทิวสมาส

1. ทิวสมาส หมายถึงสมาสที่มีสังขยา (คำบอกจำนวนนับ) เรียง
ไว้ข้างหน้าคำนามที่เป็นตัวประธานเรียงอยู่ข้างหลัง เช่น เอก โข โน =
เอกโขโน (ชน 1 คน ชื่อว่า เอกชน)

ทิวสมาส แบ่งเป็น 2 ชนิดคือ

1.สมาหารทิว

2. อสมาหารทิว

2. สมอาหารทศกับอสมอาหารทศ แตกต่างกันดังนี้

สมอาหารทศ โค้ดแก่สมาสที่ในทวิเคราะห์แจกด้วยวิภคิตีที่ 1 ฝ่ายพหูพจน์ ในบทสมาสทำให้เป็นวิภคิตีที่ 1 เอกพจน์ นปฺสกลิงค์ เช่น

ปญฺจ สีลานิ = ปญฺจสีลํ (ศีลทั้งหลาย 5 ชื่อว่าปญฺจศีล)

อสมอาหารทศ โค้ดแก่สมาสที่ในทวิเคราะห์นามศัพท์แจกด้วยวจนะโค เพศโค เมื่อเป็นบทสมาสคงไว้ความเดิม ไม่เปลี่ยนเป็นเอกพจน์ นปฺสกลิงค์ เหมือนอย่างสมอาหารทศ เช่น

คโย โลกา = คิโลกา (โลกทั้งหลาย 3 ชื่อว่าคิโลก)

3. ทศสมาสกับกัมมชารยสมาส แตกต่างกันดังนี้

ทศสมาส หมายถึงสมาสที่มีคำสังขยา(คำบอกจำนวนนับ) เรียงไว้ข้างหน้า ทวิประธานเรียงไว้ข้างหลัง เช่น ปญฺจ อินฺทริยานิ = ปญฺจอินฺทริยํ (อินฺทริยทั้งหลาย 5 ชื่อว่าปญฺจอินฺทริย)

ส่วนกัมมชารยสมาส โค้ดแก่สมาสที่มีนามศัพท์ 2 ศัพท์ มีรูปอย่างเดียวกันคือมีวิภคิตีและวจนะเสมอกันในทวิเคราะห์ บทหนึ่งเป็นประธานคือนามนาม บทหนึ่งเป็นวิเศษณะคือคุณนาม หรือเป็นบทคุณนามทั้งสองบท มีบทอื่นเป็นประธาน เช่น นิลํ อุปฺปลํ = นิลอุปฺปลํ(บัวเขียว ชื่อว่านิลฺล)

4. สังขยาที่ไ้หน้าหน้าทศสมาส มีใช้จำกัดดังนี้

ตั้งแต่เอก(1) ถึง อฏฺฐนาติ (98) ใช้กับทศสมาส

ตั้งแต่เอณฺสํ (99) ขึ้นไป ใช้กับคปฺปวิสฺสมาส

ส่วนปฺรณสังขยา(การนับเป็นลำดับที่) ใช้กับกัมมชารยสมาส

5. ปญฺจพลํ แปลว่ากำลัง 5 เป็นสมอาหารทศสมาส วิเคราะห์ดังนี้

ปญฺจ พฺลานิ = ปญฺจพลํ (กำลังทั้งหลาย 5 ชื่อว่าปญฺจพล)

อินฺทริยานิ แปลว่าอินฺทริย 6 ทั้งหมด เป็นอสมอาหารทศสมาส วิเคราะห์โคคดังนี้ ฉ อินฺทริยานิ = ฉินฺทริยานิ (อินฺทริยทั้งหลาย 6 ชื่อว่าอินฺทริยทั้งหลาย 6)

จตุปรีสา แปลว่า บริษัท 4 ทั้งหมด เป็นอสมหารทิดู วิเคราะห์
 คั้งนี้ จตุทาโร ปรีสา = จตุปรีสา (บริษัททั้งหลาย 4 ชื่อว่าบริษัท 4 ทั้งหมด)
 สกุกปาทานิ แปลว่า เท้า 7 ทั้งหมด เป็นอสมหารทิดู วิเคราะห์
 คั้งนี้ สกุก ปาทานิ = สกุกปาทานิ (เท้าทั้งหลาย 7 ชื่อว่าเท้า 7 ทั้งหมด)
 อฏฐชมฺมา แปลว่า ธรรม 8 ทั้งหมด เป็นอสมหารทิดู วิเคราะห์
 คั้งนี้ อฏฐ ชมฺมา = อฏฐชมฺมา (ธรรมทั้งหลาย 8 ชื่อว่าธรรม 8 ทั้งหมด)

6. คิษย์ 1 คน เป็นโคทั้งสมาหารและอสมหารทิดู คั้งนี้
 สมารทิดู คั้งวิเคราะห์ว่า เอโก ชโน = เอกชน (ชน 1 คน
 ชื่อว่า เอกชน)

อสมหารทิดู คั้งวิเคราะห์ว่า เอกก ชโน = เอกชโน (ชน 1
 คน ชื่อว่า เอกชน)

นก 2 ตัว เป็นสมาหารทิดูสมาส คั้งวิเคราะห์ว่า
 เทว สกฺมานิ = เทวิสกฺม (นกทั้งหลาย 2 ชื่อว่านก 2 ตัว)
 พระรัตนกรัยทั้งหลาย 3 เป็นอสมหารทิดู คั้งวิเคราะห์ว่า
 คิณิ รตนานิ = คิรตนานิ (รัตนะทั้งหลาย 3 ชื่อว่ารัตนะ 3 -
 ทั้งหมด)

อริยสัจ 4 เป็นสมาหารทิดู คั้งวิเคราะห์ว่า
 จกฺทาวี อริยสจฺจานิ = จกฺอริยสจฺจ (อริยสัจทั้งหลาย 4 ชื่อว่า
 อริยสัจ 4)

นิวรรณ 5 เป็นสมาหารทิดู คั้งวิเคราะห์ว่า
 ปญฺจ นิวรรณานิ = ปญฺจนิวรรณ (นิวรรณทั้งหลาย 5 ชื่อว่า
 ปญฺจนิวรรณ)

มิตฺร 6 เป็นสมาหารทิดู คั้งวิเคราะห์ว่า
 ฉ มิตฺตา = ฉมิตฺต (มิตฺรทั้งหลาย 6 ชื่อว่ามิตฺร 6)
 ทฬฺปิย 7 เป็นสมาหารทิดู คั้งวิเคราะห์ว่า
 สกฺตานิ ชนานิ = สกฺตชน (ทฬฺปิยทั้งหลาย 7 ชื่อว่าทฬฺปิย 7)

- มรรค 8 เป็นสมาหารทิจู ทั้งวิเคราะห์ว่า
 อฏฐ มคคา = อฏฐมคค (มรรคทั้งหลาย 8 ชื่อว่ามรรค 8)
 ฌณ 9 เป็นสมาหารทิจู ทั้งวิเคราะห์ว่า
 นว ฌณา = นวฌณ (ฌณทั้งหลาย 9 ชื่อว่า นวฌณ)
 ราชธรรม 10 เป็นสมาหารทิจู ทั้งวิเคราะห์ว่า
 ทส ราชธมา = ทสราชธม (ธรรมของพระราชาทั้งหลาย 10 ชื่อว่า
 ทศราชธรรม)

เฉลยคำถามที่ปริสสมาส

1. ทัปปริสสมาส คือสมาสที่ยอนนามศัพท์ที่มีวิภक्तिทั้งทัตตุยวิภक्ति
 เป็นต้นจนถึงสัททวิภक्तिเป็นที่สุด เข้ากับบทหลังซึ่งเป็นคำนามนามบาง คำคุณนาม
 บาง หรือคำกริยาติดกับบาง เช่น สุขิ ปศุโต = สุขปศุโต(ชโน) แปลว่า
 ชน ถึงแล้วซึ่งความสุข ชื่อว่าผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข)

ทัปปริสสมาส แยกออกเป็น 6 ชนิดคือ

1. ทัตตุยทัป.	2. ทัตตุยทัป.
3. ทัตตุยทัป.	4. ทัตตุยทัป.
5. ทัตตุยทัป.	6. สัททวิภक्तिทัป.

2. หลักสังเกตที่จะรู้ว่าเป็นทัปปริสสมาสนั้น ๆ มีดังนี้

สังเกตคำแปลตัววิภक्तिนามซึ่งเรียงไว้ข้างหน้า เรียกว่าอายตนิบาท
 หรืออุปบาท ซึ่งมีคำแปลดังนี้

วิภक्तिที่ 2	แปลว่า	ซึ่ง, ผู้, ยัง, ลิ่น
วิภक्तिที่ 3	แปลว่า	ด้วย, โดย, อัน, ตาม
วิภक्तिที่ 4	แปลว่า	แก่, เพื่อ, ต่อ
วิภक्तिที่ 5	แปลว่า	แต่, จาก, กว่า, เหตุ
วิภक्तिที่ 6	แปลว่า	แห่ง, ของ, เมื่อ
วิภक्तिที่ 7	แปลว่า	ใน, ที่, ใกล้, บน, ใต้, เหนือ, ครั้นเมื่อ

ตัวอย่าง

วิภคิตี 2 - คามิ คโต = คามคโต (ชโน) (อันว่าชน ไปแล้วสู่หมู่บ้าน ชื่อว่าผู้ไปแล้วสู่หมู่บ้าน)

วิภคิตี 3 - วิริเยนุ วิมุทโต = วิริยวิมุทโต (ชโน) (อันว่า/พ้นแล้ว ควยความเพียร ชื่อว่าผู้พ้นแล้วควยความเพียร)

วิภคิตี 4 - คิลานสุส เกสชช = คิลานเกสชช (ยาเพื่อคนไข้ ชื่อว่า คิลานเกสช)

วิภคิตี 5 - โจรสุมมา ภย = โจรภย (ภยแต่โจร ชื่อว่าโจรภย)

วิภคิตี 6 - รณญเ ปุทโต = ราชปุทโต (บุตรของพระราช ชื่อว่าราชบุตร)

วิภคิตี 7 - สัสสาเร พุกช = สัสสารพุกช (พุกชในสงสาร ชื่อว่า พุกช ในสงสาร)

3. ทป์ปริสสมาส เป็นไค้ทั้งสมาสนามและสมาสคุณ

ที่เป็นสมาสนาม ให้สังเกตคำที่สองคือคำสุดท้ายแยกแวน- คำในวงเล็บ) เป็นคำนาม เช่น วเน ปุပ္ผิ = วนปุပ္ผิ (คอกไม้ในป่า ชื่อว่าวนนุบผา) คำที่สองคือปุပ္ผิ (คอกไม้)

ที่เป็นสมาสคุณ มีหลักสังเกตคือ คำที่สองคือคำสุดท้าย เป็นคำคุณนาม หรือ คำกิริยาภิกถก เช่น คามิ คโต = คามคโต (ชโน) (อันว่าชน ไปแล้วสู่บ้าน ชื่อว่าผู้ไปแล้วสู่บ้าน) คำที่สองคือ คโต เป็นคำกิริยาภิกถก แปลว่า ไปแล้ว

4. ทป์ปริสสมาส กับ กัมมชารยสมาส ต่างกันดังนี้

ทป์ปริสสมาส ในบทวิเคราะห์มีคำ 2 คำ แจกควยวิภคิตีแตกต่างกันแล้วแต่คำแปล เช่น นคริ คโต = นครคโต (ชโน) (อันว่าชน ไปแล้วสู่เมือง ชื่อว่าผู้ไปแล้วสู่เมือง) หรือ รณน คโต = รณคโต (ชโน) (อันว่า- ชน ไปแล้วควยรถ ชื่อว่าผู้ไปแล้วควยรถ) เป็นต้น

ส่วนกัมมชาลยสมาส คำสองคำในบทวิเคราะห์ ต้องมีวิภक्तिและ
วจนะเสมอกัน เช่น มหนโท ปุริโส = มหาปุริโส (บุรุษใหญ่ ชื่อว่ามหาบุรุษ)
เป็นต้น

5. มัชเชโลปสมาส คือสมาสที่ลบวิภक्तिกลางคำออกเสีย เวลาแปล
ระหว่างคำสองคำ จะไม่ได้ความหมายเต็มที่ ต้องอาศัยคำหนึ่งซึ่งอยู่กลางคำ
ระหว่างคำที่สองนั้นช่วย ความหมายจึงจะสมบูรณ์ เช่น อสุสรโถ แปลว่า
รถ(อันเขาเทียม) ความา หามแปลว่า รถของมา, รถความา คำนี้ทั้งวิเคราะห์
ไควว่า อสุเสน (ยุกโต) รโถ = อสุสรโถ แปลว่า รถ(อันเขาเทียมแล้ว) -
ความา ชื่อว่ารถอันเขาเทียมแล้วความา คำที่อยู่ในวงเล็บ คือ ยุกโต เวลา
ทำเป็นบทสมาส ให้ลบทิ้งเสีย ลักษณะอย่างนี้ เรียกว่ามัชเชโลปสมาส

6. อุภยทัตปุริสสมาส ได้แก่สมาสที่มี น ปฏิเสชคำนาม น คำนี้แปลว่า
"มิใช่" เวลาวิเคราะห์บทสมาส มีหลักอยู่ว่า ถ้าคำที่อยู่หลัง น ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ
ใหญ่แปลง น เป็น อ เช่น น ปุณฺณ = อปุณฺณ (กรรมนี้ มิใช่ปุณฺณ) ถ้าคำที่อยู่ข้าง-
หลัง น ขึ้นต้นด้วย สระ ใหญ่แปลง น เป็น อน เช่น น อสุโส = อนสุโส
(สัตว์นี้ มิใช่หมา)

7. 1. สคคูปุโท-คนผู้ถึงแล้วซึ่งสวรรค เป็นหุคิยาทัตปุริส ทั้ง
ทั้งวิเคราะห์ว่า สคคูปุโท = สคคูปุโท(ชโน) (ชน) ถึงแล้วซึ่งสวรรค
ชื่อว่า ผู้ถึงแล้วซึ่งสวรรค

2. อสิกลโห-ทะเลาะกันเพราะความ เป็นหุคิยาทัตปุริสสมาส
ทั้งวิเคราะห์ว่า อสินา กลโห = อสิกลโห(ความทะเลาะกัน เพราะความ
ชื่อว่าทะเลาะกันเพราะความ)

3. อาคนุทุกภคฺ-ภคเพื่อแขก เป็นจตุคิยาทัตปุริสสมาส ทั้งวิเคราะห์
ว่า อาคนุทุกภคฺ ภคฺ = อาคนุทุกภคฺ(ภคเพื่อแขก ชื่อว่าอาคนุทุกภค)

4. อคฺคิกภยํ -ภยจากไฟ เป็นปัญจมีทัตปุริสสมาส ทั้งวิเคราะห์ว่า
อคฺคิมุหา ภยํ = อคฺคิกภยํ (ภยจากไฟ ชื่อว่าภยจากไฟ)

5. รุกขสาขา-กิ่งแห่งต้นไม้ เป็นฉฏฐัตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 รุกขสุต สาขา=รุกขสาขา(กิ่งแห่งต้นไม้ ชื่อว่ารุกขสาขา)
 6. รูปสณฺญา-ความสำเร็จในรูป เป็นสัทคมัตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 รูป สณฺญา=รูปสณฺญา(ความสำเร็จในรูป ชื่อว่ารูปสณฺญา)
 7. อนวิโย-คนนี้มีโทษพระอริยเจ้า เป็นอุภยัตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 น วิโย=อนวิโย(อนฺ นโร)(คนนี้ ไม่มีโทษพระอริยเจ้า)
- 8.1. คนกินซึ่งข้าว เป็นทุคิยาตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 ภุกฺขํ ภุกฺโข=ภุกฺขภุกฺโข(นโร)(คน กินแล้วซึ่งข้าว ชื่อว่าผู้กินแล้ว
 ซึ่งข้าว)
 2. จิตประกอบด้วยโมหะ เป็นคติยาตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 โมเหณ(ยุกฺกํ) จิตฺตํ=โมหยุกฺกํ(จิตประกอบด้วยโมหะ ชื่อว่า
 โมหจิต)
 3. ทรัพย์เพื่อบุรุษ เป็นจตุคตัตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 ปุริสสุตฺถํ=ปุริสธนํ(ทรัพย์เพื่อบุรุษ ชื่อว่าบุรุษธนะ)
 4. อันตรายจากโรค เป็นบัญญัติตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 โรคฺคสุมา อนุคฺคราโย=โรคฺคานุคฺคราโย(อันตรายจากโรค ชื่อว่า
 โรคอันตราย)
 5. ภรรยาของกรรมกร เป็นฉฏฐัตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 กมฺมกรสุต ภริยา=กมฺมภริยา(ภรรยาของกรรมกร ชื่อว่า
 กรรมภริยา)
 6. วัคินเมือง เป็นสัทคมัตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 นครเอ อาวาโส=นครอาวาโส(วัคินเมือง ชื่อว่านครอาวาส)
 7. กิจนี้ มีโทษฤคส เป็นอุภยัตถ์. ทั้งวิเคราะห์ว่า
 น ฤคฺสํ=ฤคฺสํ(อิทํ กิจจํ)(กิจนี้ มีโทษฤค)

เฉลยคำถามวันทิวาสมาส

1. วันทิวาสมาส หมายถึง สมาสที่ย่อศัพท์หน้านามตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไป ให้เป็นบทเดียวกัน ในบทวิเคราะห์จะมี จ ศัพท์ที่แปลว่า "ด้วย" หรือ "และ" เรียงไว้ท้ายค่านามนั้นๆ เช่น มาตา จ ปิตา จ = มาตาศาปิตา (มารดาและบิดา ชื่อว่า มาตาศาปิตา)

วันทิวาสมาส แบ่งเป็น 2 ชนิดคือ

1. สมาสวันทิวาสมาส

2. อสมาสวันทิวาสมาส

2. สมาสวันทิวาสมาส ได้แก่ สมาสที่มีบทในรูปวิเคราะห์ จะเป็นเพศอะไร วจนะอะไร ก็ได้ แต่ในบทสมาสต้องเป็นวิภคิตที่ 1 นปฺสกลิงค์ เอกวจนะ เสมอไป เช่น ปุตุโศ จ ภริยา จ = ปุตุภริย (บุตรด้วย ภรรยาด้วย ชื่อว่าบุตรและภรรยา)

ส่วนอสมาสวันทิวาสมาส ได้แก่ สมาสที่มีบทในรูปวิเคราะห์เป็นวจนะอะไร ก็ได้ แต่ในบทสมาสต้องเป็นพหูวจนะของวิภคิตที่ 1 เสมอไป เช่น สามี จ ภริยา จ = สามีภริยา (สามีด้วย ภรรยาด้วย ชื่อว่าสามีและภรรยา)

3. วันทิวาสมาสต่างจากทิวาสมาสดังนี้

วันทิวาสมาส ได้แก่ สมาสที่ย่อบทหน้านามล้วน ไม่มีบทคุณนาม เข้าเป็นบทเดียวกัน เช่น นโร จ นารี จ = นรนารี (ผู้ชายและผู้หญิง ชื่อว่านรนารี)

ส่วนทิวาสมาส ได้แก่ สมาสที่มีบทหลังขยายคุณนาม (คำบอกจำนวนนับ) เป็นบทหน้า บทนามเรียงไว้ข้างหลัง ส่วนบทสมาสของทิวาสมาสและวันทิวาสมาส มีวิธีการทำเหมือนกัน

4. เอกเสสสมาส ได้แก่ สมาสที่มีลักษณะเช่นเดียวกับอสมาส มีต่างกันเฉพาะบทสมาสเท่านั้น กล่าวคือ เอกเสสสมาส มีบทสมาสเหลือไว้บทเดียวคือ บทหน้า เช่น เทโว จ มนุโส จ = เทวา (เทวดาด้วย มนุษย์ด้วย ชื่อว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย)

5. ภิกขุสามเณร เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ดังนี้

ภิกขุ จ สามเณโร จ = ภิกขุสามเณร (พระภิกษุและสามเณร ชื่อว่า
พระภิกษุและสามเณร)

อุปาสุกุปาสกา เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ดังนี้

อุปาสุโก จ อุปาสุกา จ = อุปาสุกุปาสกา (อุปาสุกด้วย อุปาสุกาคด้วย
ชื่อว่าอุปาสุกและอุปาสุกาทั้งหลาย)

ปณฺณปุပ္ผานิ เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ดังนี้

ปณฺณ จ ปุပ္ผิ จ = ปณฺณปุပ္ผานิ (ใบไม้ด้วย ดอกไม้ด้วย ชื่อว่า
ใบไม้และดอกไม้ทั้งหลาย)

สามีมภริยา เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ดังนี้

สามี จ ภริยา จ = สามีมภริยา (สามีด้วย ภรรยาด้วย ชื่อว่าสามีและ
ภรรยา)

อาจริยปฐฌายา เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ดังนี้

อาจริโย จ อุปฐฌายโย จ = อาจริยปฐฌายา (อาจารย์ด้วย อุปฐฌาย
ด้วย ชื่อว่าอาจารย์และอุปฐฌายทั้งหลาย)

หฤติอสุสรณํ เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า

หฤติ จ อสุโต จ รโต จ = หฤติอสุสรณํ (ข้างด้วย มาด้วย
รดด้วย ชื่อว่าข้าง มาและรด)

นรนาโร เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า

นโร จ นาโร จ = นรนาโร (ผู้ชายด้วย ผู้หญิงด้วย ชื่อว่า
ผู้ชายและผู้หญิง)

กุมารกุมาริโย เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า

กุมารโ จ กุมาริ จ = กุมารกุมาริโย (เด็กชายด้วย เด็กหญิง
ด้วย ชื่อว่าเด็กชายและเด็กหญิง)

จกฺขุโสคชิวหาภายมฺนา เป็นสมอาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า

จกฺขุ จ โสคา จ ชิวหา จ กาโย จ มโน จ = จกฺขุโสคชิวหา-
ภายมฺนา (ตากด้วย หูด้วย ลิ้นด้วย กายด้วย ใจด้วย ชื่อว่าตาหูลิ้นกายและใจ)

รูปสัททคนุทธสโณฏฐัพพํ เป็นสมาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า
 รูปิ จ สทโท จ คนุโธ จ ุ รโส จ โณฏฐัพพํ จ = รูปสัททคนุทธส-
 โณฏฐัพพํ (รูปค้วย เสียงค้วย กลิ่นค้วย รสค้วย การสัมผัสค้วย
 ชื่อว่ารูปเสียงกลิ่นรสและการสัมผัส)

6.1 บ้านและเมือง เป็นสมาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ดังนี้
 คาโม จ นคริ จ = คามนคริ (บ้านค้วย เมืองค้วย ชื่อว่าบ้านและ
 เมือง)

2. เรือและอาคารทั้งหลาย เป็นอสสมาหารวันทวสมาส วิเคราะห์
 ว่า

เคโห จ อคาโร จ = เคหาคารา (เรือค้วย อาคารค้วย
 ชื่อว่าเรือและอาคารทั้งหลาย)

3. เงินและทอง เป็นสมาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า
 หิริญญํ จ สุวณฺณํ จ = หิริญญสุวณฺณํ (เงินค้วย ทองค้วย ชื่อว่า
 เงินและทอง)

4. ข้าวและน้ำ เป็นสมาหารวันทวสมาส วิเคราะห์ว่า
 ภคฺคํ จ อทกํ จ = ภคฺคฺทกํ (ข้าวค้วย น้ำค้วย ชื่อว่าข้าวและน้ำ)

5. พระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสมาหารวันทวสมาส
 วิเคราะห์ว่า

พฺพุโธ จ ธมฺโม จ สงฺโฆ จ = พฺพุตฺถมฺมสงฺฆํ (พระพุทธเจ้าค้วย
 พระธรรมค้วย พระสงฆค้วย ชื่อว่าพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์)

6. ภิกษุภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย เป็นอสสมาหาร
 วันทวสมาส ทั้งวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุ จ ภิกฺขุณี จ อุบาสโก จ อุบาสิกา จ = ภิกฺขุภิกฺขุณี-
 อุบาสกฺอุบาสิกา (พระภิกษุค้วย พระภิกษุณีค้วย อุบาสกค้วย อุบาสิกาค้วย ชื่อว่า
 ภิกษุภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย)

7. ศีลสมาธิและปัญญาทั้งหลาย เป็นอสสมาหารวันทวสมาส
 ทั้งวิเคราะห์ดังนี้

สี่ลั จ สมาริ จ ปญญา จ =สี่ลสมาริปญญา(ศีลค้ำวย สมาริค้ำวย
ปญญาค้ำวย ชื่อว่าศีลสมาริและปญญา)

8.ธรรมและวินัย เป็นสมาหารทวันทวสมาส ทั้งวิเคราะหว่า
ธมฺโม จ วินโย จ =ธมฺมวินโย(ธรรมค้ำวย วินัยค้ำวย ชื่อว่าธรรม-
และวินัย)

9.ชายและหญิงทั้งหลาย เป็นอสมาหารทวันทวสมาส ทั้งวิเคราะหว่า
นโร จ นารี จ=นรนาโร(ชายค้ำวย หญิงค้ำวย ชื่อว่าชายและหญิง)

10.ทุกขสมุทัยนิโรธและมรรค เป็นสมาหารทวันทวสมาส วิเคราะหว่า
ทุกฺโข จ สมุทโย จ นิโรโธ จ มคฺโค จ =ทุกฺขสมุทยนิโรธมคฺค
(ทุกขค้ำวย สมุทัยค้ำวย นิโรธค้ำวย มรรคค้ำวย ชื่อว่าทุกขสมุทัยนิโรธและมรรค)

เฉลยคำถามอภัยยี่ภาวสมาส

1.อภัยยี่ภาวสมาส หมายถึงสมาสที่มีอุปสรรคและนิบาตอยู่ข้างหน้า
แบ่งเป็น 2 อย่างคือ

- 1.อุปสรรคบุพพก -มีอุปสรรคอยู่ข้างหน้า
- 2.นิบาตบุพพก -มีนิบาตอยู่ข้างหน้า

ตัวอย่าง

ภยสุส อภาโว =นิภัย(ความไม่มีแห่งภัย ชื่อว่านิภัย)

2. บทสมาสของอภัยยี่ภาวสมาส มีลักษณะเป็นนปัสกสิงค์ วิตถิตี 1
เอกพจน์ เหมือนบทสมาสของสมาหารทิจูและสมาหารทวันทวสมาส แต่มีข้อแตกต่างกันดังนี้

-สมาหารทิจู มีสังขยาอยู่ข้างหน้า บทประธานอยู่หลัง เช่น
คโย โลกา =คิโลก(โลกทั้งหลาย 3 ชื่อว่าคิโลก)

-สมาหารทวันทวสมาส เป็นบทนามนามทั้ง 2 บท เช่น

มาตา จ ปิตา จ =มาตาปิตโร(มารค้ำวย ปิตาค้ำวย ชื่อว่ามารคา

และปิตา)

3. อพยยัภาวสมาสต่างจากทัปฺปวิสสมาส ดังนี้

อพยยัภาวสมาส มีอุปสรรค หรือ นิบาต อยู่ข้างหน้าในบทสมาส ส่วนบทวิเคราะห์ทัตฺถ์ประธาน ใช้คำนามที่มีความหมายคล้ายคำอุปสรรคหรือนิบาต เช่น นครสุส สมิปิ = อุปนคร (ที่ไกลเคียงแห่งเมือง ชื่อว่าอุปนคร)

ส่วนทัปฺปวิสสมาสนั้น ในบทวิเคราะห์บทแรก เป็นคำนามแจกด้วย วิภคตินามตั้งแต่วิภคิตีที่ 2 ถึงวิภคิตีที่ 7 ส่วนบทหลังของรูปวิเคราะห์เป็นคำนามก็ได้ คุณนามหรือ กิริยาภิกถก ก็ได้ บทสมาสจะเป็นเพศอะไรก็ได้ เช่น มรณสุมา ภยํ = มรณภัย (ความกลัวแก่ความตาย ชื่อว่ามรณภัย) เป็นต้น

นิมมล (ไม่มีมลทิน) เป็นอพยยัภาวสมาส เพราะมี นิ อุปสรรคอยู่ข้างหน้า ทั้งวิเคราะห์ว่า มลสุส อภาโว = นิมมล (ความไม่มีแห่งมลทิน ชื่อว่า นิมมละ)

ยถา วุฑฺฒิ (ตามคนเจริญ) เป็นอพยยัภาวสมาส เพราะมี ยถา นิบาต อยู่ข้างหน้า ทั้งวิเคราะห์ว่า วุฑฺฒานํ ปฏิปาทฺธิ = ยถา วุฑฺฒิ (ตามลำดับแห่งคนเจริญทั้งหลาย ชื่อว่ายถา วุฑฺฒะ-ตามคนเจริญ)

ยถา กมฺมุํ (ตามกรรม) เป็นอพยยัภาวสมาส เพราะมี ยถา อยู่ข้างหน้า ทั้งวิเคราะห์ว่า กมฺมสุส ปฏิปาทฺธิ = ยถา กมฺมุํ (ตามลำดับแห่งกรรม ชื่อว่า ยถากรรม)

ปฏิวาทฺ (ทวนลม) เป็นอพยยัภาวสมาส เพราะมี ปฏิ นิบาต อยู่ข้างหน้า ทั้งวิเคราะห์ว่า วาทฺ ปฏิวาทฺคิตฺติ = ปฏิวาทฺ (ย้ วตฺต-วตฺตฺโต ย่อมทวนซึ่งลม เหตุนั้น วัตฺตุนัน ชื่อว่าปฏิวาทะ-ทวนลม)

4. อุปนิคม (ใกล้นิคม) ทั้งวิเคราะห์ใดดังนี้ นิคมสุส สมิปิ = อุปนิคม (ความใกล้เคียงแห่งนิคม ชื่อว่าอุปนิคม)

อนฺุคฺเคห (ภายในเรือน) ทั้งวิเคราะห์ว่า เคหสุส อนฺุคฺ = อนฺุคฺเคห (ภายในแห่งเรือน ชื่อว่าอันุคฺเคหะ-ภายในแห่งเรือน)

อนฺุวน (ตามป่า) ทั้งวิเคราะห์ว่า วนํ อนฺุวนคฺคิตฺติ อนฺุวนํ =

- (ยี่ วตุจ- สิ่งใดยอมเป็นไปตาม ซึ่งป่า เหตุนั้น สิ่งนั้นชื่อว่าอนุวณะ-ตามป่า)
 ปจฺจนาสมณฺณิ(ภายหลังสมณะ) ทั้งวิเคราะห์ว่า สมณฺณสฺส ปจฺจนา-
 ปจฺจนาสมณฺณิ(ภายหลังแห่งสมณะ ชื่อว่าปัจจนาสมณะ)
 รุโหฺรฺฐาน(ที่ลับ) ทั้งวิเคราะห์ว่า ฐานฺนสฺส รุโห =รุโหฺรฺฐานิ(ที่ลับ-
 แห่งสถานที่ ชื่อว่ารุโหฺรฺฐาน)
 นิโรคฺ(ความไม่มีโรค) ทั้งวิเคราะห์ว่า โรคฺสฺส อภาโว =
 นิโรคฺ(ความไม่มีแห่งโรค ชื่อว่านิโรค-ความไม่มีแห่งโรค)
 ยถาเวร(ตามเวร) ทั้งวิเคราะห์ว่า เวรฺสฺส ปฏิปาฏิ =ยถาเวร
 (ตามลำดับแห่งเวร ชื่อว่ายถาเวร-ตามเวร)
 ยาวกกาล(เพียงไรแห่งกาล) ทั้งวิเคราะห์ว่า กาลฺสฺส ยคฺคฺโก
 ปริจฺเจโท = ยาวกกาลิ(กำหนดเพียงใดแห่งกาล ชื่อว่าเพียงไรแห่งกาล)
 ทาวกกาล(เพียงนั้นแห่งกาล) ทั้งวิเคราะห์ว่า กาลฺสฺส ทคฺคฺโก=
 ปริจฺเจโท -ทาวกกาลิ(กำหนดเพียงนั้นแห่งกาล ชื่อว่าเพียงนั้นแห่งกาล)
 5.ตามเสียง ทั้งวิเคราะห์ว่า สหฺสฺส ปฏิปาฏิ =ยถาสหฺ
 (ตามลำดับแห่งเสียง ชื่อว่าตามเสียง)
 -ตามใจ ทั้งวิเคราะห์ว่า มนฺโส ปฏิปาฏิ =ยถามนฺ
 (ตามลำดับแห่งใจ ชื่อว่าตามใจ)
 -ตามความสามารถ ทั้งวิเคราะห์ว่า สหฺคฺคฺยา ปฏิปาฏิ=
 ยถาสหฺคฺคฺติ (ตามลำดับแห่งความสามารถ ชื่อว่าตามความสามารถ)
 -ทวนน้ำ ทั้งวิเคราะห์ว่า อุกฺกํ ปฏิวทฺคฺคฺติ ปฏิอุทฺกํ(ยี่ -
 วตุจ-วิคฺคฺโค ย่อมทวนน้ำ เหตุนั้น วิคฺคฺนํ ชื่อว่าทวนน้ำ)
 -ใกล้ป่า ทั้งวิเคราะห์ว่า วนฺสฺส สมฺปิ-อุปนํ
 (ที่ใกล้แห่งป่า ชื่อว่าใกล้ป่า)
 -ใกล้เรือน ทั้งวิเคราะห์ว่า เคหฺสฺส สมฺปิ =อุปนเคหฺ
 (ที่ใกล้เคียงแห่งเรือน ชื่อว่าใกล้เรือน)
 -ความไม่มีทุกข์ ทั้งวิเคราะห์ว่า ทุกฺขสฺส อภาโว=
 นิทุกฺขํ(ความไม่มีแห่งทุกข์ ชื่อว่านิทุกฺข หรือ นิรทุกฺข)

- ความไม่มีอันตราย ทั้งวิเคราะห์ว่า อนุตรายสุส อภาโว= อนุตราย(ความไม่มีแห่งอันตราย ชื่อว่าอันตราย หรือ นิรันตราย)
- ความไม่มีโสภ ทั้งวิเคราะห์ว่า โสภสุส อภาโว =นิโสภ (ความไม่มีแห่งความเศร้าโสภ ชื่อว่านิโสภ หรือนิโรโสภ)
- เพียงไรแห่งความตาย ทั้งวิเคราะห์ว่า มรณสุส ยตุคโก ปริจฺเฉโต =ยามรณ(กำหนดเพียงไรแห่งความตาย ชื่อว่าเพียงไรแห่งความตาย)
- เพียงนั้นแห่งการเกิด ทั้งวิเคราะห์ว่า อุပ္ปฏิกิยา คตุคโก= ปริจฺเฉโต-ทาวุပ္ปฏิกิ(กำหนดเพียงนั้นแห่งการเกิด ชื่อว่าเพียงนั้นแห่งการเกิด)
- ภายนอกวัค ทั้งวิเคราะห์ว่า อาวาสสุส พหิ=พหิอาวาส(ภายนอกแห่งวัค ชื่อว่าภายนอกแห่งวัค)
- ภายในหมู่บ้าน ทั้งวิเคราะห์ว่า คามสุส อนุโค =อนุโคคาม(ภายในแห่งหมู่บ้าน ชื่อว่าภายในแห่งหมู่บ้าน)
- ภายหลังการศึกษา ทั้งวิเคราะห์ว่า สิฏฺขาย ปจฺจนา =ปจฺจนาสิฏฺฐิ(ภายหลังแห่งการศึกษา ชื่อว่าปจฺจนาสิฏฺฐา -ภายหลังการศึกษา)

เฉลยคำถามพหุพหิสมาส

1. พหุพหิสมาส หมายถึงสมาสที่มีบทอื่นเป็นประธาน รูปสำเร็จของ บทสมาสเป็นเพียงคุณนาม เวลาแปลคงหาคำอื่นมาเป็นตัวประธานและนิยมแปลว่า"มี" เช่น สนฺตจิตฺโต(ชโน) แปลว่าชนมีจิตอันสงบแล้ว

2. พหุพหิสมาสแบ่งออกเป็น 6 ชนิดคือ

1. ชุติยาพหุพหิ	2. คติยาพหุพหิ
3. จตุคถิพหุพหิ	4. ปัญฺจมีพหุพหิ
5. ฉญฺฐีพหุพหิ	6. สัตถมีพหุพหิ

แบ่งตามชื่อมี 4 อย่างคือ

1. ชุลยาธิกรณพหุพหิ	2. ภินนาธิกรณพหุพหิ
3. น พุพพทพหุพหิ	4. สห พุพพทพหุพหิ

3. การที่จะรู้ว่าเป็นพหูพหิตินั้นๆ ต้องอาศัยการสังเกต ย ศัพท์ในรูป-
วิเคราะห์ที่ ถ้า ย ศัพท์ในรูปวิเคราะห์ แจกควยวิภคติกไศ พึงทราบว่าเป็นพหูพหิตี
สมาสนั้นๆ เช่น ย เป็นหุคิยาวิภคติ จักเป็นหุคิยาพหูพหิตีสมาส เยน เป็น-
หคิยาพหูพหิตีสมาส ยสุส เป็นไคหังจหุคถิและฉัญฐิพหูพหิตีสมาส เป็นต้น

4. ทูลยาธิกรณพหูพหิตี กับ ภินนาธิกรณพหูพหิตีสมาส แยกต่างกัันดังนี้
-ทูลยาธิกรณพหูพหิตีสมาส ไคแก่สมาสที่มีบทนามและวิเสสนะใน
รูปวิเคราะห์ มีเพศ พจนและวิภคติเสมอกัน เช่น ฐิโต เปโม ยสุส โส =
ฐิกเปโม(ชโน) แปลว่า ความรักของชนโค ทั้งอยู่แล้ว ชนนั้น ชื่อว่ามีความรัก
ทั้งอยู่แล้ว

-ภินนาธิกรณพหูพหิตีสมาส ไคแก่สมาสที่มีบทนามทั้งสองบทในรูป
วิเคราะห์ มีวิภคติไม่เสมอกัน ส่วนเพศ พจน ต่างกันหรือเหมือนกันก็ไค เช่น
มณิ กญฺเร ยสุส โส = มณิกญฺโร(กุมารโร) แปลว่า มณิที่คอของกุมารโค(มีอยู่)
กุมารนั้น ชื่อว่ามีมณิที่คอ เป็นต้น

5. ฉัญฐิพหูพหิตี กับ ฉัญฐิรูปมาพหูพหิตี เหมือนกันและแตกต่างกันคือ
-ฉัญฐิพหูพหิตีสมาส คือในรูปวิเคราะห์ ย ศัพท์ประกอบด้วยฉัญฐิ-
วิภคติ บทนามและบทวิเสสนะ มีวิภคติ วจนะ เสมอกัน เช่น สนฺถึ จิกฺกั-
ยสุส โส =สนฺถึจิกฺโก(ชโน) แปลว่า จิกของชนโค สงบแล้ว ชนนั้นชื่อว่ามีจิก
สงบแล้ว

-ฉัญฐิรูปมาพหูพหิตีสมาส ไคแก่สมาสที่มี ย ศัพท์เป็นฉัญฐิวิภคติ
แก่ในรูปวิเคราะห์มีคำอุปมาคือ อิว ศัพท์ แปลว่า เพียงคัง ในบทสมาสคัก
อิว ศัพท์หังเสย เช่น สุวณฺณสุส วณฺโณ อิว วณฺโณ ยสุส โส =สุวณฺณวณฺโณ(ภควา)
แปลว่า วรณะของพระผู้มีพระภาคพระองค์ไค เพียงคังวรณะแห่งทองคำ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ชื่อว่ามีวรณะเพียงคังทองคำ

6. น พุพพทพหูพหิตี ต่างจาก น พุพพทกัมมชารยสมาสคังนี้
-น พุพพทพหูพหิตีสมาส ไคแก่สมาสที่มี น ปฏิเสชคาค่าที่เป็น

คำคุณศัพท์ น ศัพท์นี้แปลว่า "มี.....หามีได้" หรือ "ไม่มี"
 ในรูปวิเศษระที่ใช้กริยาอาชยาคคือ นตฺถิ แปลว่า ไม่มี เช่น นตฺถิ ตสฺส-
 ปุตุตทาหิ อปุตุตโก แปลว่า บุตรทั้งหลาย ของเขา ไม่มี เหตุนี้ เขาชื่อว่า
 มีบุตรหามีได้

ส่วน น บุพพทกัมมชารยสมาส หมายถึงสมาสที่มี น ปกิเสศคำนาม
 เช่น น ปุณฺณํ - อปุณฺณํ (อิทํ กम्मํ-กรรมนี้ มิใช่ปุณฺณ) เป็นต้น

7. สห บุพพทพหุพพิหีสมาส กับ อพยยีสภาวสมาส แยกต่างกันอย่างนี้
 - สห บุพพทพหุพพิหีสมาส ได้แก่สมาสที่มี สห ศัพท์เป็นบทหน้า
 มีบทอื่นเป็นประธาน ทั้งในรูปวิเศษระหและบทสมาส เช่น สห มิตุเคน โย-
 วตุคฺคิตฺติ สมิตุโต(นโร) แปลว่า คนใด ย่อมเป็นไปกับด้วยมิตร เหตุนี้ คนนั้น
 ชื่อว่าเป็นไปกับด้วยมิตร (มีมิตร)

8. สมาสทอง หมายถึงสมาสที่มีสมาสเล็กๆอื่นๆซ่อนอยู่ภายใน
 เช่น ทิวณฺณสุวณฺณาปิปรุวา (นิตฺติ) แปลว่า ชุมทรัพย์เต็มไปด้วยรัตนะทั้งหลายมีเงิน
 และทองเป็นคน มีคตฺติยาคปิปรุวิสสมาส เป็นสมาสใหญ่ มีสมวารทวันทวธมาสและ
 ฉกฺขุรัฐพหุพพิหีสมาส เป็นสมาสทอง